

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

Date 03.01.2020

Yayınlanma Tarihi / The Publication

28.04.2020

Arş. Gör. Abdullah CENGİZ
Dicle Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
abduhcengiz@gmail.com

Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
mkaratasku@gmail.com

AYAŞ RÜŞDİYE MEKTEBİ¹

Öz

Osmanlı Devleti, Tanzimat'la birlikte birçok alanda olduğu gibi eğitimde de yenileşme çabası içerisine girmiştir. Bu doğrultuda, Osmanlı'da medreselerin yanında farklı düzeylerde pek çok modern mektepler açılmaya başlanmıştır. Bu mekteplerin başında rüşdiyeler gelmekte olup, önce İstanbul'da, daha sonra ise Osmanlı vilayetlerinde açılmıştır. Osmanlı'nın diğer birçok vilayet, sancak ve kazalarında olduğu gibi, Ankara Sancağı'na bağlı Ayaş Kazası'nda da rüşdiye mektebi açılmıştır. Bu çalışmada; Ayaş Kazası'nda bulunan rüşdiye mektebinin açılışı, muallim kadrosu, talebe sayısı, mektepte yapılan tamiratlar ayrıntılı olarak incelenmiş ve böylece Ayaş Kazası'nın Osmanlı Dönemi'ndeki modern ortaokul eğitim yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Ayaş, Eğitim, Rüşdiye

AYAS RUSHDIYYEH SCHOOL

Abstract

The Ottoman Empire, with the Tanzimat, has entered into an effort to renew in education as in many other fields. In this direction, in addition to the madrasas in the Ottoman Empire, many modern schools of different levels began to be opened. At the beginning of these schools, the high schools were first opened in Istanbul and later in the Ottoman provinces. As in many other provinces of the Ottoman Empire, the Sanjak and its districts, the High School was opened in the Ayaş District of the Sanjak of Ankara. In this study; The opening of the high school in Ayaş district, the teacher staff, the number of students, the repairs in the school were examined in detail and thus the modern secondary school education structure of the Ayaş district during the Ottoman period was revealed.

Keywords: Ottoman, Ayaş, Education, Rushdiyyeh

¹Bu çalışma Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda yapılan "Ankara Sancağı'nda Eğitim (1865-1920)" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin yükselerek bir medeniyet oluşturmasında medreseler ve sıbyan mekteplerinin büyük katkısı olmuştur. Ancak XVII. yüzyıldan sonra medreseler bozulmaya başlamış ve bu yüzden medreseler eğitim alanında toplum ve devlete yararlı hizmetler vermekten uzaklaşmıştır. II. Mahmut dönemine kadar askeri mektepler açılmış, ancak bu mektepler bütün bir toplumda değişim ve yenilenmeyi sağlamaktan uzak kalmıştır. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nde ekonomik, toplumsal ve devlet kademelerindeki değişim için Avrupa tarzında bir modernleşmeyi gerçekleştirmede etkili olacak sivil okulların açılmasına ihtiyaç duyulmuştur. II. Mahmut, sıbyan (mahalle) mekteplerin düzeltilmesi ve sıbyan mekteplerinin ikinci sınıfı olarak bir mektebin açılması için Meclis-i Umur-ı Nafia'dan layiha hazırlanmasını istemiştir (Demirel, 2002: 64).

II. Mahmut'un emri üzerine Meclis-i Umur-ı Nafia tarafından 5 Şubat 1839 tarihinde layiha hazırlanmıştır. Layihaya göre, yeni mektepler birinci sınıf ve ikinci sınıf olarak adlandırılmışsa da, II. Mahmut bu ismi beğenmeyerek bunun yerine ibtidai ve rüşdiye isimlerini vermiştir. Meclis-i Umur-ı Nafia'nın hazırladığı layihanın uygulanması için Mekatib-i Rüşdiye Nezareti kurulmuştur. Mekatib-i Rüşdiye Nezareti, rüşdiye mekteplerinin ilk örneklerini Sultan Ahmet Camii içerisinde "Mekteb-i Maarif-i Adli" açmıştır. Daha sonra bu mektep "Maarif-i Adliye" ve "Ulum-ı Edebiye" adlarıyla iki şubeye ayrılmıştır (Şahin, 2018: 23-27). Bu iki mektep muhtevaları bakımından meslek mektebi olmalarına rağmen daha sonra bu seviyede açılan mekteplere rüşdiye denilince, bu iki mektepte rüşdiye olarak telakki edilmiştir (İhsanoğlu, 1998: 307). Bu iki mektep Babalı'ye memur yetiştirmeye devam ettiği halde, Tanzimat döneminin reformlarına ışık tutmaktan uzak kaldığından rüşdiyeler yeniden yapılandırılmaya çalışılmıştır (Kodaman, 1999: 92).

1846 yılında Mekatib-i Umumiye Nezareti kurulduktan sonra rüşdiye mekteplerinin geliştirilmesi, çoğaltılması ve yeni sistemde eğitime geçilmesi için somut adımlar atılmıştır. Bu çerçevede 1847 yılında İstanbul'da Davut Paşa, Bayezid, Üsküdar, Tophane ve Ağa Camii'nde olmak üzere beş adet rüşdiye mektebi açılmıştır. İstanbul'da rüşdiyeler gelişip yaygınlaşınca 1853 yılında çıkarılan padişah iradesiyle yirmi beş vilayette peyderpey rüşdiyelerin açılması kararlaştırılmıştır (Demirel, 2002: 74-75).

1. Ayaş'ın Tarihçesi

Ankara Sancağı'na bağlı ve yaklaşık olarak elli yedi km uzaklıkta bulunan Ayaş Kazası'nın tarihi, tarih öncesi çağlara kadar uzanmaktadır. Ankara ve çevresine M.Ö. 2000 yılından itibaren Asurlar, Hititler, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Galatlar, Romalılar ve Bizanslılar hüküm sürmüşlerdir (Erzen, 2010: 9-61).

Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'ya giren Oğuz Türkmen boyları, Kutalmışoğlu Süleyman Bey komutasında yapılan akınlarla Ankara ve civarı 1073 yılından itibaren Selçukluların hâkimiyetine girmiştir. Ancak Oğuz Türkmen boylarının bu bölgelere yerleşmesi, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan ve Danişmentli Gümüştekin Gazi'nin Bizanslılarla yaptıkları uzun mücadeleler sonrası olmuştur. 1101 yılında Haçlı ordusunun ağır mağlubiyeti sonucu Ankara ve civarına Oğuz boyları yerleşmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti zamanında Türkmenler, Ayaş merkezine, civar ören yerlerine, mezaralara, yaylalara ve çiftliklere yerleşerek köyler kurmuşlardır. Daha sonraki yıllarda "ahiler" Ayaş köylerine yerleşerek çiftlikler kurmuşlardır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflaması sonucu bu bölgeye bir müddet "Germiyanogulları" ve "Candaroğulları" hâkim olmuştur (Erdoğan, 2008: 27-28). Ankara ve çevresi, 1354 yılında Orhan Gazi'nin oğlu Gazi Süleyman Paşa tarafından Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Uzunçarşılı, 2011: 124).

2. Mektebin Açılışı

Ayaş Kazası'nda rüşdiye mektebi Ayaş halkının yardımlarıyla yapılmış ve 24 Haziran 1868 tarihinde açılmıştır. Ayaş Rüşdiye Mektebi'nin yapımında yardımda bulunanlar takdirle karşılanmış ve bu kişilerin isimleri Takvim-i Vakayi Gazetesi'nde ilan edilmiştir (BOA, İ.ŞD. 5/280).

Ayaş Rüşdiye Mektebi eğitim-öğretime başlamasının ardından mektebin bakımı/tamiri zamanında yapılmadığından eğitim verecek durumdan çıkmıştır. Rüşdiyenin tamir ve bakımı için Ayaş halkı tarafından Ayaş Kaymakamlığı'na dilekçe verilmiş ise de bir netice alınamamıştır (BOA, MF. MKT. 154/54). Ancak daha sonra Ayaş Rüşdiye Mektebi'nin yeniden eğitim verebilmesi için Ayaş Kaymakamı Mustafa Tefvik Bey ile Ayaş Mal Müdürü Hacı Hasan Efendi başkanlığında komisyon² oluşturulmuştur. Komisyon tarafından yapılan çalışmalar sayesinde mektebin inşaatı için Ayaş halkından para toplanılmış ve ağaç, tahta gibi gerekli malzemeler tedarik edilmiştir. Ayaş Belediyesi, rüşdiye mektebi bitişindeki arsayı, yeniden yapılacak olan rüşdiye için meccanen (karşılıksız) vermiştir. Böylece iki arsa birleştirilerek 10 Ekim 1892 yılında Ayaş Rüşdiye Mektebi'nin yeniden yapılmasına başlanılmıştır (BOA, MF. MKT. 154/54; Ankara Vilayet Gazetesi, No:921).

Ayaş Rüşdiye Mektebi, dört aylık bir zamanda (BOA, MF. MKT. 166/73) 20,000 kuruş masrafla (Maarif Salnamesi, H.1317: 968-969) tamamlanmış ve 28 Şubat 1893 Pazar günü Ayaş kaymakamı, memurlar, ulema, eşraf ve halkın katılımıyla açılışı yapılmıştır. Ankara Maarif Müdürlüğü, Ayaş Rüşdiye Mektebi'nin açılışını 15 Mart 1893 tarihli yazı ile Maarif Nezareti'ne bildirmiştir. Rüşdiye mektebinin yapımında Ayaş halkının gösterdiği gayret ve yardımlar Maarif Nezareti'nce takdirle karşılanmış (BOA, MF. MKT. 166/73) ve bu durumun gazetelerde neşir edilmesi için matbuat idaresine gönderilmiştir (BOA, MF. MKT. 166/79).

3. Mektebin Öğretim Kadrosu

Ayaş Rüşdiye Mektebi'nin 1868 yılında açılmasının ardından mektebe muallim-i evvel olarak aylık 625 kuruş maaşla Ali Efendi tayin edilmiştir. Ali Efendi yirmi iki sene mektepte görev yaptıktan sonra 13 Şubat 1890 yılında vefat etmiştir (BOA, ŞD, 905/75). Ali Efendi'den sonra muallim-i evvel görevine Abdulkadir Efendi tayin edilmiştir. Abdulkadir Efendi, muallim-i evvel görevine geldikten bir yıl sonra Ayaş Kazası'nın havasıyla imtizaç edemediğinden havası ferah ve güzel olan Bolu Sancağı'nın Mudurnu Kazası Rüşdiye Mektebi muallim-i evvelliğine tayinini istemiş ve bunun için 12 Nisan 1891 tarihli dilekçesini Maarif Nezareti'ne göndermiştir. Maarif Nezareti, Mudurnu Kazası Rüşdiye Mektebi muallim-i evvel görevine daha önce birinin tayin edildiğinden Abdulkadir Efendi'nin bu isteğini reddetmiştir. Bunun üzerine Abdulkadir Efendi, muallim-i evvel görevini 1896 yılına kadar sürdürmüştür (BOA, MF. MKT. 128/23). Abdulkadir Efendi, Ayaş Kazası'nın havasına uyum sağlayamamasının haricinde kazada bulunan ulema ile bazen sıkıntılar yaşamıştır. Bu yüzden Nallıhan Kazası Rüşdiye Mektebi muallim-i evveli Mahmud Niyazi Efendi ile becayişinin yapılmasına dair dilekçesi Ankara Maarif Müdürlüğü vasıtasıyla 12 Ekim 1896 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderilmiştir. Maarif Nezareti, Abdulkadir Efendi ile Mahmud Niyazi Efendi'nin becayişlerini uygun görmüştür (BOA, MF. MKT. 345/35). Abdulkadir Efendi, Ayaş Rüşdiye Mektebi'nde yaklaşık olarak yedi yıl görevinden sonra Nallıhan Rüşdiye Mektebi'ne becayiş yoluyla tayin edilmiş ve mektepte iki yıl bulunduktan sonra 20 Haziran 1898 yılında Beypazarı Rüşdiye Mektebi muallim-i evveli görevine tayin edilmiştir (BOA, MF. MKT. 402/33).

Ayaş Kazası Rüşdiye Mektebi muallim-i evvelliğine becayiş yoluyla tayin olunan Mahmud Niyazi Efendi mezkûr görevine hemen gitmediği için mektebin talebeleri eğitimden mahrum kaldıklarını gerekçe göstererek şikâyetlerini Ayaş Kazası Kaymakamlığı'na bildirmişlerdir. Kaymakamlık ise bu şikâyeti Ankara Maarif Müdürlüğü vasıtasıyla Maarif Nezareti'ne göndermiştir. Maarif Nezareti, 2 Şubat 1897 tarihli yazısıyla; "İlgili muallimin görev yerine hemen gitmezse istifa etmiş sayılacağını ve yerine başka birinin tayin edileceğini" bildirmiştir (BOA, MF. MKT. 345/35). Bunun üzerine Mahmud Niyazi Efendi, Ayaş Kazası'na gelerek muallim-i evvelliği görevine 13 Mart 1897 yılında başlamıştır (BOA, MF. MKT. 352/57). Ancak Mahmud Niyazi Efendi mezkûr görevde bir sene kaldıktan sonra yerine Ahmed Şefik Efendi tayin edilmiştir. Ahmed Şefik Efendi, Ayaş Kazası rüşdiye mektebi muallim-i evvelliği görevine aylık 500 kuruş maaşla 1898 yılında başlamış

² Komisyon tarafından mektep binası çok eski olduğundan binayı tamir etmek yerine yeni bir bina yapılması daha makul görülmüştür.

ve daha sonra muallim görevinin yanında kazada bulunan ibtidai mekteplerinin eğitim yapısının modernleşmesi, vakıf gelirleri ile avarız akçesi gelirlerinin toplanıp merkeze gönderilmesi gibi görevleri de yürütmüştür. Hatta bu görevleri yürüttüğünden dolayı Ahmed Şefik Efendi, Şurâ-yı Devlet kararıyla ödüllendirilmiştir. Ancak Ahmed Şefik Efendi'nin bu gayret ve başarısı kazada bulunan bir takım ulemalar tarafından kıskanılmıştır. Bu yüzden Ahmed Şefik Efendi, muallimlik maaşı Ayaş Rüşdiye Mektebi'nden 100 kuruş aşağı olan (ileride uygun bir yer açılıncaya kadar) Kalecik Rüşdiye Mektebi muallimi Refet Efendi ile becayışının yapılmasını istemiş ve bunun için hazırladığı dilekçeyi Ankara Maarif Müdürlüğü vasıtasıyla Maarif Nezareti'ne göndermiştir. Maarif Nezareti, Ahmed Şefik Efendi'nin becayış durumunu uygun görmüştür (BOA, MF. MKT. 681/2).

Ayaş Rüşdiye Mektebi, eğitime açıldığı 1868 yılından 1871 yılına kadar muallim-i evvel ile idare edilmiştir. 1871 yılında ise muallim-i evvelin yanına muallim-i sani olarak Mehmed Hilmi Efendi tayin edilmiştir. Mehmed Hilmi Efendi mezkûr görevi üç yıl yaptıktan sonra vefat etmiş ve yerine Hacı Emin Efendi talip olmuştur. Ankara Maarif Müdürlüğü, Hacı Emin Efendi'nin örnek yazısını Maarif Nezareti'ne göndermiştir. Maarif Nezareti, Hacı Emin Efendi'nin el yazısını elverişli bulmamış ve yine o dönemde Ayaş Rüşdiye Mektebi'nde kırk-elli talebe³ öğrenim gördüğünden şimdilik mektebin muallim-i evveliyle idare edilmesine karar vermiş ve bu kararı 30 Ağustos 1874 tarihinde Ankara Maarif Müdürlüğü'ne bildirmiştir (BOA, MF. MKT. 19/83). Ancak Hacı Emin Efendi mektebin muallim-i sani görevine 1875 yılında tayin edilmiştir. Diğer taraftan Maarif Nezareti, Ayaş Rüşdiye Mektebi'nde aylık 80 kuruş maaşla sülüs muallimliğinde birinin istihdam edilmesi - örnek sülüs yazısının gönderilmesi - için 30 Aralık 1875 tarihli yazı ile Ankara Maarif Müdürlüğü'ne bildirmiştir (BOA, MF. MKT. 32/115). Ankara Maarif Müdürlüğü, Ayaş Rüşdiye Mektebi'nde bulunan rika muallimi Ali Rıza Efendi'ye ilaveten sülüs muallimliği görevi de verildiğini 28 Mart 1876 tarihli yazı ile Maarif Nezareti'ne bildirmiştir. Ancak Maarif Nezareti, Ali Efendi'ye ilaveten sülüs muallimliğinin verilmesini uygun görmemiş ve bunun yerine Ayaş Kazası'ndan sülüs yazısı daha güzel olan kişilerin - örnek yazılarının - gönderilmesini Ankara Maarif Müdürlüğü'nden istemiştir (BOA, MF. MKT. 35/75). Bunun üzerine Ankara Maarif Müdürlüğü, sülüs muallimi görevi için birkaç kişinin sülüs yazısı örneğini Maarif Nezareti'ne göndermiş ve bu sülüs yazıları nezaretçe incelenmiştir. Bu incelemenin ardından Said Efendi'nin el yazısı uygun görülerek aylık 50 kuruş maaşla tayin edilmiştir. Ancak Said Efendi'ye verilecek 50 kuruş için ayrıca ödenek tahsis edilmeyeceğini, bu 50 kuruşun mektepte bulunan muallim-i sani Hacı Emin Efendi'nin maaşından ödeneceğini, eğer Hacı Emin Efendi bu durumu/şartı kabul etmezse yerine başka birinin seçileceğini 1 Ağustos 1876 tarihli yazı ile Ankara Maarif Müdürlüğü'ne bildirilmiştir (BOA, MF. MKT. 40/99). Maarif Nezareti'nden gelen yazı üzerine Ayaş Rüşdiye Mektebi muallim-i sanisi Hacı Emin Efendi maaşından 50 kuruş vermeyi kabul etmiş ve böylece Said Efendi, 1876 yılının Ağustos ayından itibaren sülüs muallimliği görevine başlamıştır (BOA, MF. MKT. 44/68).

Ayaş Rüşdiye Mektebi muallim-i sanisi Hacı Emin Efendi 22 Kasım 1898 yılında Ankara Maarif Müdürlüğü'ne gönderdiği yazısıyla; “yaklaşık olarak yirmi beş yıldır mektepte görev yaptığını, yaşlılığından ötürü mezkûr görevi artık yürütemeyeceğini ve bu yüzden emekli olmak istediğini, emekli olana kadar yerine gelecek kişiye maaşının bir kısmını verebileceğini” bildirmiştir. Bunun üzerine mektebin muallim-i sani görevine talip olan Ayaşlı Mahmud Efendi sınava tabi tutulmuş ve başarılı olmuştur. Ankara Maarif Müdürlüğü, Ayaşlı Mahmud Efendi'nin, Hacı Emin Efendi'nin yerine vekâleten tayin edildiğine dair, 4 Haziran 1899 tarihli yazıyı Maarif Nezareti'ne göndermiştir. Maarif Nezareti, rüşdiye mektebinde bir muallimin emekli olmadan yerine başkasının başlamasının uygun olmadığını ancak muallim-i sani Hacı Emin Efendi'nin kendi rızasıyla maaşının yarısını emekli olana kadar vermeyi kabul etmesinden dolayı vekâleten tayin edilmesini uygun görmüştür (BOA, MF. MKT. 461/53).

Mahmud Efendi vekâleten muallim-i sani görevine getirilmişse de muallim-i sani görevi bir müddet boş kalmıştır. Bunun üzerine Ankara Maarif Müdürlüğü, Ayaş Rüşdiye Mektebi'nin muallim-i sani görevine 22 yaşında, iyi ahlak sahibi, Arapça, Farsça, Fransızca, Ermenice yazılarını

³H. 1291 (M.1874), Devlet Salnamesi kayıtlarında ise Ayaş Rüşdiye Mektebi'nde 42 öğrenci bulunmaktadır. (Devlet Salnamesi, H. 1291-M.1874, s. 216)

okuyabilen, Kırşehir ve Ankara idadi mekteplerinde eğitim görmüş olan Eyüp Sabri Efendi'nin tayin edilmesi için 20 Ekim 1902 tarihli yazıyı Maarif Nezareti'ne göndermiştir. Maarif Nezareti, Eyüp Sabri Efendi'nin idadi mektebi mezunu olduğu için tayinini uygun görmemiş, ancak muallim-i sanilere mahsus olan derslerden imtihan olup başarılı olursa, mezkûr göreve tayin edileceğini, başarısız olursa başkasının seçilmesi gerektiğini Ankara Maarif Müdürlüğü'ne bildirmiştir. Bunun üzerine Eyüp Sabri Efendi, 9 Mart 1903 tarihinde Arabi, Farisi, Türkçe, Ulum-ı Diniye, Sünnet, Mekruh, İslam'ın Şartı, Cuma Namazı, Bayram Namazı, Türkçe, Hesab, Coğrafya, Tarih alanlarında imtihana tabi tutulmuştur. İmtihan evrakları imtihan ilgili komisyon tarafından incelenmiş ve muallim-i sani görevi için yeterli olduğu görülmüştür. Böylelikle Ayaş Rüşdiye Mektebi muallim-i sani görevine aylık 200 kuruş maaşla 2 Ağustos 1903 tarihinde tayin edilmiştir (BOA, MF. MKT. 684/48).

Ayaş Rüşdiye Mektebi muallim-i salisi Bekir Efendi, aylık 35 kuruş maaşla Ayaş Rüşdiye Mektebi muallim-i salis görevinde on yedi yıldır görev yaptığını ancak mezkûr maaşın kendisine yetmediğinden zam yapılmasını istemiştir. Maarif Nezareti, Bekir Efendi'nin bu isteğini uygun görmüş ve yeterli derecede zam yapmıştır (BOA, MF. MKT. 312/6).

Tablo 1: Ayaş Rüşdiye Mektebi Personel ve Talebe Sayısı

Yıl	Muallim-i Evvel	Muallim-i Sani	Rika Muallimi	Sülüs Muallimi	Bevvab
1869 (Devlet Sal.: H.1286:117)	Ali Efendi	-----	-----	-----	-----
1870 (Devlet Sal., H. 1287: 127)	Ali Efendi	-----	-----	-----	-----
1871 (Devlet Sal. H. 1288: 140; Ankara Vil. Sal., H.1288: 82)	Ali Efendi	Mehmet Hilmi Efendi	-----	-----	-----
1872 (Devlet Sal., H. 1289: 237; Ankara Vilayet Sal., H.1289: 85)	Ali Efendi	Mehmet Hilmi Efendi	-----	-----	-----
1873 (Devlet Sal., H. 1290: 210; Ankara Vilayet Sal., H.1290: 90)	Ali Efendi	Mehmet Hilmi Efendi	-----	-----	-----
1874 (Devlet Sal., H. 1291: 216; Ankara Vilayet Sal., H.1291: 85)	Ali Efendi	Mehmet Hilmi Efendi	-----	-----	-----
1875 (Devlet Sal., H. 1292: 155)	Ali Efendi	-----	-----	-----	-----
1876 (Devlet Sal., H. 1293: 158; Ankara Vilayet Sal., H.1293: 102)	Ali Efendi	Hacı Emin Efendi	-----	-----	-----
1877 (Devlet Sal., H. 1294: 531)	Ali Efendi	-----	-----	-----	-----
1878 (Ankara Vilayet Sal., H.1295: 65)	Ali Efendi	Hacı Emin Efendi	Ali Efendi	-----	-----
1881 (Devlet Sal., H. 1298: 281)	Ali Efendi	-----	-----	-----	-----
1882 (Devlet Sal., H. 1299: 273; Ankara Vilayet Sal., H.1299: 91)	Ali Efendi	Hacı Emin Efendi	Ali Efendi	Said Efendi	Masum Efendi

1883 (Devlet Sal., H.1300: 208; Ankara Vilayet Sal., H.1300: 87)	-----	Hacı Emin Efendi	Ali Efendi	Said Efendi	Hacı Mehmed Ağa
1890/1891 (Ankara Vilayet Sal., H.1308-1309: 115)	Abdulkadir Efendi	Hacı Emin Efendi	Hakkı Efendi	Said Efendi	
1894 (Ankara Vilayet Sal., H.1311: 125)	Abdulkadir Efendi	Hacı Emin Efendi	Hakkı Efendi	Said Efendi	
1898 (Maarif Sal., H. 1316: 852)	Mahmud Niyazi Efendi	Hacı Emin Efendi	Hakkı Efendi	-----	-----
1899 (Maarif Sal., H.1317: 950)	Ahmed Şefik Efendi	Hacı Emin Efendi	Hakkı Efendi	Said Efendi	-----
1900 (Maarif Sal., H. 1318: 1059; Ankara Vilayet Sal., H.1318: 107)	Ahmed Şefik Efendi	Hacı Emin Efendi	Hakkı Efendi	Said Efendi	
1901 (Maarif Sal., H.1319: 380)	Nuri Efendi	Hacı Emin Efendi	Hakkı Efendi	Said Efendi	
1902 (Ankara Vilayet Sal., H.1320: 90)	Nuri Efendi	Hacı Emin Efendi	Hakkı Efendi	Said Efendi	İbrahim Ağa
1903 (Maarif Sal., H.1321: 346)	Refet Efendi	Eyüb Efendi	Hakkı Efendi	Said Efendi	
1907 (Ankara Vilayet Sal., H.1325: 94)	Refet Efendi	Eyüb Sabri Efendi	Hakkı Efendi	Münir Efendi	İbrahim Ağa

4. Mektepte Yapılan Tamiratlar

Ayaş Rüşdiye Mektebi, eğitime açılmasının ardından farklı zamanlarda tamiratlardan geçirilmiştir. Buna göre, Ayaş Kazası'nda kaymakam başkanlığında oluşturulan komisyon ve halkın yardımlarıyla rüşdiye mektebi yeniden inşa edilmişse de mektebin alt katı, mektebin yapım anında tamamlanamadan eğitime açılmıştır. Mektebin yarı başlı bir halde bulunması kaza halkının yaptığı yardım ve fedakârlıkların zaman geçtikçe zayi olmasına neden olacaktır. Ankara Maarif Müdürlüğü, mektebe yapılan masrafların zayi olmaması için -az bir masraf karşılığında- mektebin alt katının inşaatı tamamlanarak eğitime açılmasını 1896 tarihli yazı ile Ayaş Kaymakamlığı'ndan istemiştir (Ankara Vilayet Gazetesi, No: 1072).

1904 yılına gelindiğinde Ayaş Rüşdiye Mektebi'nin bazı kısımları tamir edilmesi gerekmiştir. Bunun için Ayaş Rüşdiye Mektebi muallim-i evveli tarafından mektebin tamir edilmesi gereken yerler tespit edilmiştir. Bunlar;

- Mektebin muallim-i evvel ve sanisi odalarıyla büyük salonun taşlı kireç ile badana edilmesi
- Talebelere mahsus sınıfların sıvaları döküldüğünden odalar sıvanarak badana edilmesi
- Mektepte bulunan rahlelerin kapaklarına çengel ve düğme yaptırmanın yanında kapaksız rahlelere kapak yaptırılması
- Mektep için rakam tahtası yaptırılması ve bu rakam tahtası ile rahnelerin siyah yağlı boya ile boyanması

-Bevvab odasıyla hüsn-i hatt muallimlerine mahsus odaya taban ve sedir çakılması ve yine bu odaların beyaz kireç taşı ile badana yapılması

-Mektebin dış yüzünün dökülen yerlerin sıvanması ve mektebin dış yüzünün tamamı kireç ile badana yapılması

-Mektebin kapı cihetindeki duvardan iki metrelik alan ve düz zemin üzerini tahta ile kaplama yapılması

-Mektebin bahçedeki duvarlardan yol üzerinde bulunan duvarın üzerine parmaklık yapılması

-Mektep bahçesinin ana duvarı kerpiç ile parmaklık boyunda yapılması ve üzerine tuğla konulması

-Mektebin tuvaletlerinin içi ve dışı siyah sıva ile sıvanması ve üzerine tuğla döşenmesi

-Mektebin batı cihetindeki ve yol üzerindeki duvarın dahi on araba taş çektilerle bir kat daha tamir edilmesi

-Mektebin doğu kısmında damlamakta olan çatının çinko ile kaplanması için mazbata hazırlanmıştır. Bu mazbata Ayaş Kaymakamlığı'na gönderilmiştir. Gerekli incelemelerin ardından mektebin tamirinin ihale yoluyla yapılmasına kaymakamlıkça izin verilmiştir. Ayaş Rüşdiye Mektebi'nin tamir ihalesini alan kişiye ihale bedelinin ilk taksiti tamiratın başlangıcında, ikinci taksiti, tamiratın yarısında, üçüncü taksiti ise tamiratın bitiminde verilecektir. Böylece Ayaş rüşdiye mektebinin tamir için hazırlanan ihale metni 22 Ağustos 1904 tarihinde halka açık olarak ilan edilmiştir.

Ayaş Kaymakamlığı ve belediyesinin ortak çalışmasıyla ilan edilen ihaleye 5 Eylül 1904 tarihinde Emin usta 1410,5 kuruş meblağla talip olmuş ve emr olunduğu vakit inşaata başlayacağını bildirmiştir. Müteahhit Emin ustadan başkası başvuru yapmadığından Ayaş Kaymakamı tarafından mektebin tamir ihalesi askıya alınmıştır. Ancak 6 Eylül 1904 yılında müteahhit Tiftikçi oğlu Şakir usta tarafından 1342 kuruş bedel ile ihaleye talip olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine müteahhit Emin ustadan daha aşağı fiyat veren müteahhit Tiftikçi oğlu Şakir ustaya mektebin tamir ihalesi verilmiştir. Ayaş Kaymakamlığı, mektebin tamir için gerekli olan 1342 kuruşun karşılanması için Ankara Maarif Müdürlüğü'ne yazı göndermiştir. Ancak Ankara Maarif Müdürlüğü, Ayaş Rüşdiye Mektebi esasen ahali yardımlarıyla yapılmış olduğundan tamiratının da kaza halkının yardımlarıyla yapılması gerektiğini Ayaş Kaymakamlığı'na bildirmiştir. Ayaş Kaymakamlığı, Ayaş Kazası'ndaki askeri binanın yapımı, Ayaş Redif Taburu'nun eksik kalan demir kap-kaçaklarının temini, ibtidai mekteplerinin artırılması gibi birkaç durum Ayaş halkının yardımlarıyla yapılmıştır. Bunların yanında bir de rüşdiye mektebinin tamir masraflarının ahali tarafından karşılanması ahalinin sırtında büyük bir yük oluşturacağı aşikârdır. Bu yüzden rüşdiye mektebinin tamir masraflarının maarif namına müsaadesini Ankara Maarif Müdürlüğü'nden istemiştir. Ayaş Kaymakamlığı'nın bu isteği Ankara Vilayet İdaresi tarafından Maarif Nezareti'ne 13 Ekim 1904 tarihli yazı ile bildirilmiştir. Maarif Nezareti'nin mimarlığınca yapılan gerekli incelemelerin ardından rüşdiye mektebi için gerekli 1342 kuruşun 1904 yılı inşaat tahsisatından karşılanmasına 14 Şubat 1905 tarihli yazı ile izin verilmiştir (BOA, MF. MKT. 830/64).

5. Mektebin Talebe Durumu ve Yılsunu Sınavları

1869 Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi'nin 25. maddesine göre; Müslim ve gayr-i Müslim rüşdiye mekteplerinde eğitim olarak Eylül ve Temmuz ayları arasında dersler yapılacaktır. Temmuz ayının birinci gününde dersler bittikten sonra temmuz ayının on beşine kadar sınavlara hazırlık için mütalaaya izin verilecektir. Bu hazırlık süresi bittikten sonra temmuz ayının on beşinden sonuna kadarki sürede sınavlar yapılacak ve mektepler tatil edilecektir. Yirmi iki günlük tatilin sonunda Ağustos ayının yirmi üçünde mektepler tekrar eğitime açılacaktır. Müslim rüşdiye mektepleri, Ramazan ayının üçüncü haftasının sonundan Şevval ayının birinci haftasının sonuna kadar ve Kurban bayramında bir hafta süreyle tatil olacaktır. Bu günler ve Cuma günleri haricinde tatil yapılması yasaktır. Gayr-i Müslim mektepler de kendi bayram ve özel aylarında tatil yapacaklardır. Cülûs-ı

hümayun günleri ise tüm rüşdiye mektepleri resmi olarak tatildedir (Düstur, I. Tertib, II. Cilt:188-189). Bu çerçevede, Ayaş Rüşdiye Mektebi öğrencilerinin de umumi sınavlarının yapıldığı Ankara Vilayet Gazetesi aracılığıyla ilan edildiği görülmektedir.

Ayaş Kazası Rüşdiye Mektebi muallimi Ali Efendi mektepteki görevini ifa ederken asla kusur etmemiş ve vakit buldukça kış günlerinde bile mektebin yetenekli on talebesine eğitim vermiştir. Rüşdiye mektebinde eğitim dönemini tamamlayan bu on talebelerin imtihan merasimi pek çok ulema ve kaza ahalisinin katılımıyla yapılmıştır. İmtihanın sonunda mektep muallimi Ali Efendi tarafından başarılı olan on talebeye mezuniyet belgesi verilmiştir (Ankara Vilayet Gazetesi. No: 700).

Ayaş Rüşdiye Mektebi'nde 1907-1908 yılı eğitiminin tamamlanmasının ardından mülkiye memurları, askeriye, ulema ve mahalli halkın katılımıyla imtihan merasimi icra edilmiş ve Müftü Hacı Ahmed Efendi tarafından dua okunup ikram edilen şerbetler içildikten sonra imtihan merasimi son bulmuştur (Ankara Vilayet Gazetesi, No: 1682).

1897-1898 yılı eğitim-öğretim sonunda Ayaş Kazası Rüşdiye Mektebi'nin umumi imtihanları yapılmıştır (BOA, MF. MKT. 410/50). Ayaş Rüşdiye Mektebi'nin 1907-1908 yılı eğitim-öğretim sonunda umumi sınavı yapılmıştır. Bu sınav sonucunda birinci sınıfta öğrenim gören 16 öğrenciden 13'ü bir üst sınıfa geçerken 3'ü geçememiş, ikinci sınıfta öğrenim gören 19 öğrenciden 11'i bir üst sınıfa geçerken 9'u geçememiş, üçüncü sınıfta öğrenim gören 34 öğrenciden 16'sı üst sınıfa geçerken 18'i ise geçememiştir (BOA, MF. İBT. 221/17). 1908-1909 yılı eğitim-öğretim sonunda Ayaş Rüşdiye Mektebi'nin umumi sınavı yapılmıştır. Bu sınav sonunda mektepte öğrenim gören 56 öğrenciden 6'sı mezun olurken diğer öğrenciler bir üst sınıfa geçmişlerdir (BOA, MF. İBT. 238/105).

Ayaş Rüşdiye Mektebi'nin 1868 yılında açılmasının ardından mektepte öğrenim gören öğrenci sayısında zamanla artış veya azalma olmuşsa da, mektebin kapatılmasına neden olacak seviyenin altına düşmemiştir. Yıllara göre mektebin öğrenci sayısı aşağıdaki şekildedir;

Tablo 2: 1871-1909 Yılları Arasında Ayaş Rüşdiye Mektebi'nde Bulunan Talebe Sayısı

1871 (Devlet Sal., H. 1288: 140)	1872 (Devlet Sal., H. 1289: 237)	1873 (Devlet Sal., H. 1290: 210)	1874 (Devlet Sal., H. 1291: s. 216)	1875 (Devlet Sal., H. 1292: s. 155)	1876 (Devlet Sal., H. 1293: s. 158)	1877 (Devlet Sal., H. 1294: s. 531)
35 ⁴	52 ⁵	53	53 ⁶	43	43 ⁷	45
1881 (Devlet Sal., H. 1298: 281)	1882 (Devlet Sal., H. 1299: 273)	1883 (Devlet Sal., H. 1300: 208)	1884 (Devlet Sal., H. 1301: 391)	1885 (Devlet Sal., H. 1302: 413)	1886 (Devlet Sal., H. 1303: 335)	1887 (Devlet Sal., H. 1304: 321)
31	22	55	37	41	45	55
1888 (Devlet Sal., H. 1305: 247)	1890/1891 (Ankara Vilayet Sal., H. 1316: 852)	1898 (Maarif Sal., H. 1317: 950)	1899 (Maarif Sal., H. 1317: 950)	1900 (Maarif Sal., H. 1319: 380)	1901 (Maarif Sal., H. 1319: 380)	1902 (Ankara Vilayet Sal., H. 1320: 90)

⁴ H. 1288 Ankara Vilayet Salnamesinde öğrenci sayısı 22'dir. (Ankara Vilayet Salnamesi, H.1288, s.82)

⁵ H. 1289 Ankara Vilayet Salnamesinde öğrenci sayısı 33'dür. (Ankara Vilayet Salnamesi, H.1289, s.85)

⁶ H. 1291 Ankara Vilayet Salnamesinde öğrenci sayısı 33'dür. (Ankara Vilayet Salnamesi, H.1291, s.85)

⁷ H. 1291 Ankara Vilayet Salnamesinde öğrenci sayısı 68'dir. (Ankara Vilayet Salnamesi, H.1293, s.102)

	H.1308-1309: 115)			1318: 1059)		
33	65	42	35	35	60	60
1903 (Maarif Sal., H.1321: 346)	1907 (Ankara Vilayet Sal., H.1325: 94)	1908 (BOA, MF. İBT, 221/17)	1909 (BOA, MF. İBT, 238/105)			
66	39	69	56			

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde ilk modern sivil okullar olarak açılan rüşdiye mekteplerinin en başta İstanbul'da eğitime başlayıp olumlu sonuç vermesi üzerine, 25 vilayette daha açılmasına karar verilmiştir. Ancak açılma kararı çıkan bu mekteplerin açılmasına 1856 yılında başlanılmıştır. Bunun üzerine, Ankara Sancağı'na bağlı Ayaş Kazası'nda da bir sivil erkek rüşdiye mektebi 1868 yılında açılmıştır. Ayaş Kazası'nda bulunan çocukların eğitimden mahrum kalmamaları adına rüşdiye mektebinin yapılması için Ayaş'ta bulunan halkın yardımları büyük olmuş ve bu durum Maarif Nezareti'nce takdirle karşılanmıştır.

Ayaş Kazası'nda rüşdiye mektebi açıldıktan sonra mektep görevlileri olarak muallim-i evvel ve saniler genellikle merkezden atanmış; bevvalar ise rüşdiye mektebinin açıldığı yerin yöre halkından seçilmiştir. Rüşdiye mektebinde muallim-i evvel ve sanilerin yanı sıra sülüs ve rika hocaları da görev almıştır. Mektep görevlileri tayin, hastalık ve ölüm gibi nedenlerle zaman içerisinde değişmiştir. Mektepte öğrenim gören talebe sayısında zamanla artma veya azalma olmuşsa da, mektebin kapatılmasına neden olacak seviyenin altına düşmemiştir.

Ayaş Kazası'nda açılan rüşdiye mektebi, kaza çocuklarının kendi memleketlerinde okuyabilecekleri yegâne ortaöğretim kurumları olması açısından son derece önemli olup, bölgede modern ortaokul eğitiminin gelişmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Kaynakça

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Belgeleri

BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), İrade Şura-yı Devlet Evrakı (İ.ŞD.) 5/280, 2/Ra/1285; BOA, Tedrisat-ı İbtidaiyye Kalemî Evrakı (MF. İBT) 221/17, 11/M/1327; BOA, MF. İBT. 238/105, 22/B/1327; BOA, Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD), 905/75, 20/Za/1308; BOA, Maarif Nezareti Mektubi Kalemî Evrakı, (MF. MKT.) 154/54, 26/R/1310; BOA, MF. MKT. 154/54, 26/R/1310; BOA, MF. MKT. 166/73, 10/L/1310; BOA, MF. MKT. 166/73, 10/L/1310; BOA, MF. MKT. 166/79, 10/L/1310; BOA, MF. MKT. 128/23, 14/N/1308; BOA, MF. MKT. 345/35, 24/B/1314; BOA, MF. MKT. 402/33, 12/S/1316; BOA, MF. MKT. 345/35, 24/B/1314; BOA, MF. MKT. 352/57, 21/L 1314; BOA, MF. MKT. 681/2, 27/L/1320; BOA, MF. MKT. 19/83, 17/B/1291; BOA, MF. MKT. 32/115, 02/Z/1292; BOA, MF. MKT. 35/75, 25/Ra/1293; BOA, MF. MKT. 40/99, 10/B/1293; BOA, MF. MKT. 44/68, 19/L1293; BOA, MF. MKT. 461/53, 12/R/1317; BOA, MF. MKT. 684/48, 15/Za/1320; BOA, MF. MKT. 312/6, 10/Za/1313; BOA, MF. MKT. 830/64, 02/Z/1322; BOA, MF. MKT. 410/50, 23/Ra/1316.

Gazete ve Salnameler

Ankara Vilayet Gazetesi No:700, 921, 1072, 1682.

Maarif Salnamesi H. 1316, 1317, 1318, 1319, 1321.

Ankara Vilayet Salnamesi H. 1288, 1289, 1290, 1291, 1293, 1295, 1299, 1300, 1308-1309, 1311, 1318, 1320, 1325.

Devlet Salnamesi H. 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304, 1305.

Düstur, I. Tertib, II. Cilt, Matbaa-ı Âmire, Dersaadet 1289.

Kitaplar

Demirel, Muammer (2002), “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri”, **Türkler**, C. 15, Yeni Türkiye Yay. Ankara.

Erdoğan, Abdülkerim (2008), **Adım Adım Ankara**, Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi:7, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları. 2. Baskı, Ankara.

Erzen, Afif (2010), **İlkçağda Ankara**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İhsanoğlu (Ed.), Ekmeleddin (1998), **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, C. II, İstanbul.

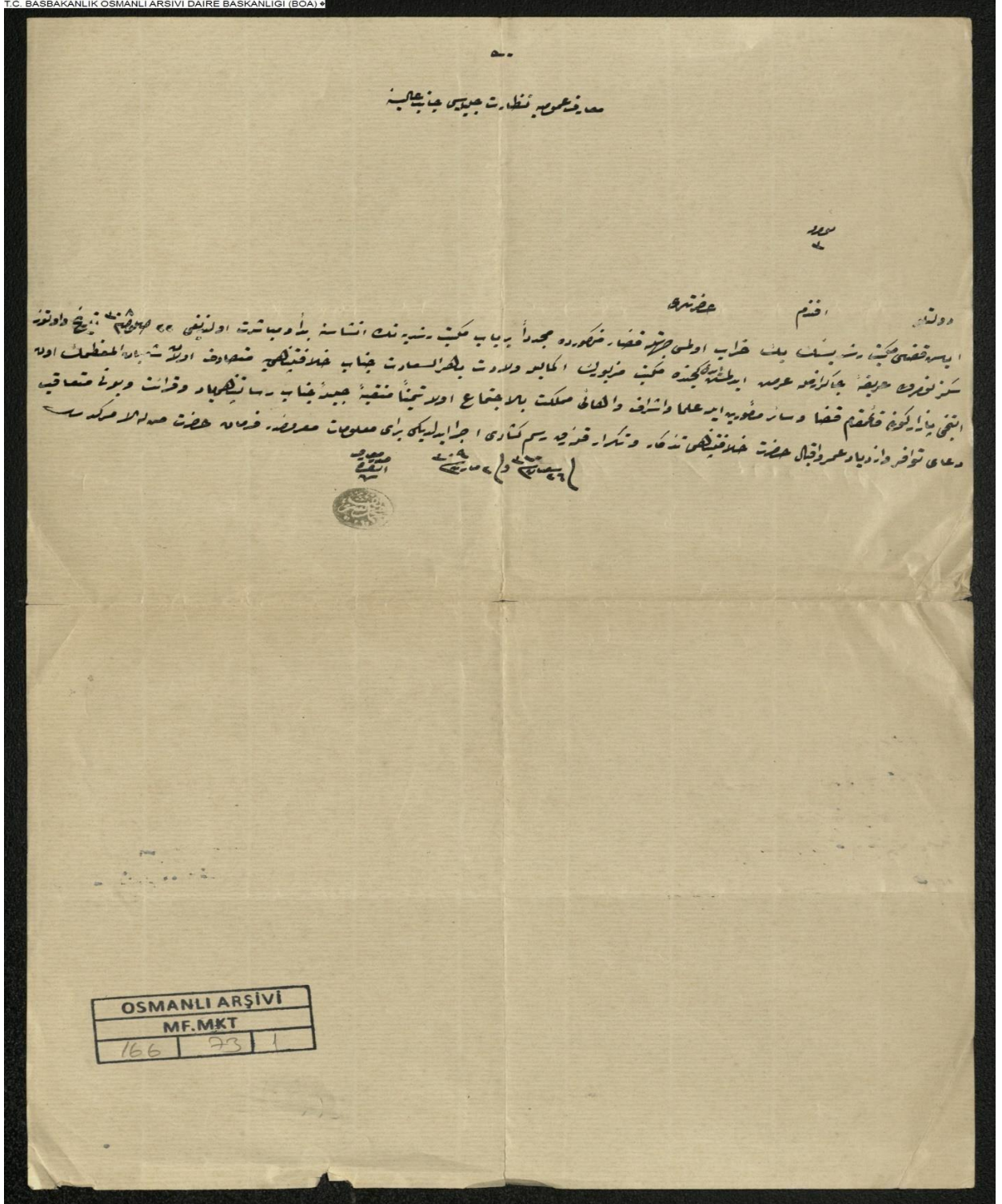
Kodaman, Bayram (1999), **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara.

Şahin, Ayşegül Altınova (2018), **Osmanlı Devleti'nde Rüşdiye Mektepleri**, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara.

Uzunçarsılı, İ. Hakkı (2011) , **Osmanlı Tarihi**, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Ekler

Ek 1: Ayaş Rüşdiye Mektebi'nin Açılışı

Ek 2: Ayaş Rüşdiye Mektebi Talebelerinin 1908-1909 Yılı Umumi Sınav Cetveli

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

The image shows two pages of a handwritten examination register. The pages are filled with columns of text, likely representing student names, subjects, and exam results. The text is in Ottoman Turkish. There are some stamps and handwritten notes on the pages. The pages are numbered 2 and 3. The title at the top of the pages is "Ayaş Rüşdiye Mektebi Talebelerinin 1908-1909 Yılı Umumi Sınav Cetveli".

MF.İBT. 238/105

20
bre sh 605

MF.İBT.00238